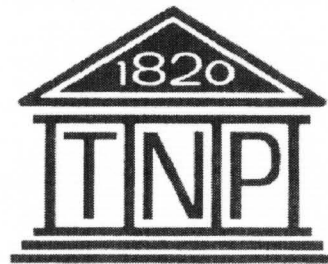

TOWARZYSTWO NAUKOWE PŁOCKIE BIBLIOTEKA IM. ZIELIŃSKICH

**PRAWA REPRODUKCJI ZASTRZEŻONE
COPYRIGHT RESERVED**

88

1

In hoc libello cōtinentur

tres tractatuli. Primus ē sancti Thome Aquinatis de mirabili quidditate et efficacia venerabilis sacramenti eucharistie. Secundus est magistri Nicolai de lyra de idoneo ministrante et suscipiente idēz sacramentū. Tercius est alicuius docti collectoris de expositōe dñice orōis. scz Pater noster

Effectus horum tractatum et questiones mote et solute in eisdem annotantur in registro quodam in ultimo folio huius libri. Vide ibidem

Haun x 1368

84
2
Incipit tractatus sancti Thome de aquino ordinis fra-
trum predicatorum de corpore xpi. i. de sacramento eucharistie.

Memoriam fecit do-

minus mirabilium suorum misericors et
miserator dominus escam dedit timentibus
se. Escam istam (de qua loquitur hic psalmus)
non inconuenienter intelligitur escam sa-
cramentalis panis. sed viuus qui de celo

descendit. quem cum timore et reuerentia sumunt cotidie in san-
cta ecclesia serui dei. de quo panis et escam dicitur sapientie. xvi
Angelorum escam nutruisti populum tuum. patrum panem de
celo prestitisti eis sine labore omne delectamentum in se ha-
bentem et omnis saporis suauitatem. Iste est panis de quo
dicitur Job. vi. Ego sum panis viuus qui de celo descendi.
si quis manducauerit ex hoc pane uiuit in eternum. In prepa-
ratione et dispositione et ordinatione istius benedicti panis
sed sacramenti eucharistie deus tot et tanta mirabilia inclu-
sit quod in ipso videtur quasi omnium mirabilium que ab initio mundi
fecit memoriam renouasse. Et ideo dicit propheta in predi-
cto versu (Memoriam fecit etc) Quando escam istam preciosam istud
preciosum sacramentum et gloriosum suis discipulis dedit.
Ad intelligendum autem excellentiam et celsitudinem dignitatis
istius sacramenti mirifici notandum est quod quous omnia sacramen-
ta ecclesie virtutem habeant et effectus per fidem passionis christi. et
ex fide. et per fidem possint solum fidelibus ad salutem: hoc tamen
specialiter et specialissime dicitur sacramentum fidei. Unum in ca-
none nota mysterium fidei. id est secretum sacratissimum solum
fidei manifestatum: quia tot et tanta sunt ibi supra et preter
etiam contra rationem naturalem. que (nisi per fidem tenerentur et
crederentur) nunquam intelligerentur. Et ideo bene dicitur ysaie
sexto secundum aliquam translationem. Nisi credideritis non in-
telligetis. Et apostolus ad hebreos sexto. Credere oportet
accidentes ad deum quod est. et quia requirentibus eum remun-
erator sit. Credentes igitur intelligunt. quia sicut dicit apertus

Fides assit et nulla questio remanebit. Hoc autem non est sic accipiendum q̄ accedentes per fidē . per rationem intelligunt quicquid credunt. quia si sic esset cuiuscuarctur meritum fidei. Quia s̄m dictum Gregorij fides non habet meritum vbi humana ratio prebet experientum. Intelligere autem dicuntur credentes et innitentes potentie et summe veritati increate. qui sciunt et supponūt certissime verū esse quicquid a dicta veritate procedit. et quicquid per naturalem rationem modū ipsius veritatis non cōprehendant. et ideo minus credunt qd suggerit fides vera esse verum: qz clarissime hoc intelligunt attestari excellentie et maiestati et immēsitati ipsius prime veritatis. vt nec in se nec in p̄ncipalibus suis effectibus comprehendendi possit ab angustia et imbecillitate ipsius intellectus humani. De quo dicitur scdo methaphisice. q̄ sicut se habet oculus noctue ad radios solis. sic intellectus noster ad manifestissima nature Unde sicut nō est defectus ex parte lucis solaris q̄ noctua clare videre non posset. sed hoc accidit ex parte debilitatis oculi ipsius noctue. ita etiam cōtingit in nobis q̄ intellectus noster non est proportionatus immēsitati lucis diuine. Ideo multa sunt que nequimus p̄prehendere ratione. Preterea clamat ap̄tus ad romanos. xi. O altitudo diuitiarū sapiētie et sciētie dei etc. Quāuis autē p̄prehendere nequeamus quid. nihilominus cōprehendere possumus quō. i. ex pte p̄gnoscerē. nō in toto. qz p̄ speculū nūc videmus in enigmate. Inde est q̄ misteria fidei p̄ autoritates sacre scripture (cui fides catholica plene innitit) plene p̄bari possunt atqz perfecte Sed per rōes demonstratiuas oīno nequeunt omnia demonstrari. quibus forte omnia p̄ssint probari. Quia si hoc esset verum non fides sed scientia vocaretur. et sicut supradictum est meritum nostrum (quod p̄ncipaliter in fide cōsistit) omnino tolleretur nec iam vtiqz posset dici alicui christiano. fides tua saluum te fecit. Verum est autem q̄ omnes errores infidelium nō solum per sacram scām scripturam. sed etiam per rationes possunt elidi. Et multe etiam suasiones bone per intellectum et rationem naturales inueniuntur. quibus intellectus

85
3
fidelium iam credentium adiuuat et confortatur ad veritates
clarius et obnoxius amplectendum. Ut igitur ad proposi-
tum veniamus intendimus ostendere aliqua mirabilia et eti-
am miracula maxima pro sacrosancto eucharistie sacramen-
to. et subiungere aliquas rationes extra mirabilia et quodam
modo illis similia in scriptura et etiam in natura. per ea que fi-
dei rationabiliter non incredibilia esse videntur. Preterea
vero mirabilia et miracula secundum ordinem predicamentorum inten-
dimus distinguere ut melius et apercius capiantur. Et pri-
mo de predicamento substantie. que pars et fundamentum
est omnium predicamentorum

Primo igitur est incipi-
endum respectu predicamenti substantie. Ubi scien-
dum est. quod fides ecclesie sancte credit circa sacramentum eucha-
ristie substantiam panis conuerti in substantiam carnis. et sub-
stantiam vini conuerti in substantiam sanguinis christi ex vi sacra-
menti et concomitantia sub utraque specie esse totum christum. id est
animam et corpus et diuinitatem ipsius. Et ista transsubstantia-
tio. id est conuersio panis in corpus christi siue in carnem fit in
instanti finitionis et completionis illorum verborum chri-
sti. scilicet (hoc est enim corpus meum) Dummodo iste qui profert
sit sacerdos et intendat consecrare quod facit ecclesia. et pre-
dicta verba cum tali intentione proferat super materiam de-
bitam. scilicet panis de frumento Et idem intelligendum est de
conuersione vini in sanguinem. Quod similiter fit in continen-
ti completis his verbis. scilicet (hic est calix sanguinis mei etc.)
Et istud potest accipi penes predicamentum substantie. Un-
de et ista conuersio proprie transsubstantiatio appellatur.
Quamuis autem istud sit summum miraculum et solius diuine
virtutis scilicet facere in continenti talem tantam et tam in effa-
bilem conuersionem et substantiarum mutatorem. Nihilominus
hoc non apparebit impossibile si consideremus aliqua similia in scrip-
tura. et aliqua similia in natura. Uxor enim loth (que retrospe-
xit contra mandatum dei. subito conuersa est in statuam salis
ut habetur Gen. xix. Virga etiam moysi conuersa est in co-

lubrum. et postea in virgam. Exodi quarto. Et diabolus etiã dicebat christo. sciens diuinam potentiam. Dic vt lapides isti panes fiant. Math. quarto. Non est em̄ multum difficile facere de lapide panem: et de pane carnem. In legēda beati Johannis euangeliste legitur quomodo conuertit virgas ligueas in aureas et lapides arene in lapides preciosos et econuerso. Et in euāgelio suo legitur quomodo christus conuertit aquam in vinum: Et multa sunt talia in scriptura In natura quoq; satis similia reperiuntur. Certum est enim q; sunt quedam aque. in quibus lignum cōuertitur in petram vnde optime cotes fiunt. videmus quoq; cotidie q; homo comedit panem et in corpore suo conuertitur in carnem. bibit vinum et conuertitur in sanguinem. et illud est commune hominibus et iumentis q; eorum cibi et potus in carnem et sanguinem conuertuntur. Si ergo dedit talē potestatem ventri et stomacho animalis. Non est ergo mirandum si talem potestatem etiam ipse deus contulit suo vicario. vt mediāte verbo dei virtute diuina (que omnia in omnibus operatur) conuersionem et mutationem efficiat supra dictam. Et hanc similitudinem ponit petrus damascenus dicens Sicut panis et vinum transeunt in carnem et sanguinem animalis. ita panis propositōnis. id est qui ponitur in altari. et vinum cum aqua transeunt in corpus christi. qđ prius non erant Et ista duo. scilicet panis et vinum non sunt duo: sed vnum corpus christi. Et in hoc fecit deus memoriam mirabilium suorum. quia sicut in principio creauit deus celum et terram et omnia que in eis sunt solo verbo suo sicut illud genesis primo. Fiat lux et cetera. Et sicut fuit de omnibus et singulis creaturis ab initio creatis. sicut q; psalmista dicit: Verbo domini celi firmati sunt. Sic facit deus in eucharistici sacramento. Quia sicut Augustinum. accedit verbum ad elementum. et fit sacramentum Et hoc est quod dicit idē autor. Si tanta virtus est in sermone domini vt inciperentur esse que non erant. quanto magis operatur vt sint que erant. et in aliud commutentur. De hoc etiam dicit Ambrosius. Si tantum valuit sermo helie vt ignem de celo de

scendere faceret. non valebit sermo christi vt substantias mutet. Et Iohannes damascenus. Si sermo dei viuens ē z actiuus. qui dixit. fiat lux z facta est lux. verbo cuius celi firmati sunt z omnis decor eorum. qui ex purissimo sanguine beate virginis se hominem fecit. Non potest panem z vinum corpus z sanguinem suum facere: non debet ergo incōgruum apparere si verbum diuinum a sacerdote prolātū accipiat eandem virtutem et maiorem a deo q̄ accipiat natura. i. vis insita rebus. p̄ quā in animalicibz et potus in carnem et sanguinem conuertuntur. Quod etiam in humanis videmus q̄ verbum humanum est maioris virtutis et potētie q̄ sit proferens ipsum. Verbu; enim pape p̄ suum nunciū promulgatus facit omnes prelatos ecclesie in vnum cōsiliū conuenire. quos sine vbo ipse papa aliquo modo sua potentia non congregaret. Et etiam verbum imperatoris vel regis citissime facit exercitum congregari. Et quilibet dominus plus efficit circa subiectos suos solo verbo quam posset effici virtute propria sine verbo. Et idcirco non debet quispiam inconueniens iudicare. si ipse deus verbo suo per nuncios sacros sacerdotes prolato contulit eandem efficaciam et virtutem etiam ampliozem q̄ prestiterit nature corporali per quam nos homines videmus tot et tanta illis similia prouenire. Ideo scriptū est in psalmo. Vox domini in virtute. vox domini in magnificentia. Et hec de ineffabili translatione z transsubstantiatione dicta sufficiant quo ad predicamentum substantie

Secūdo respectu predi
camēti (q̄sitatis) Credit scā matēcia z fides catholica sub illa pua hostia p̄tineri et eē veraciter totū corp⁹ xp̄i ita magnū z ita p̄fcm̄ sicut fuit in cruce. z ita magnū sicut in die pasce resurrexit. z h̄ ē summe mirabile. cū oē corp⁹ sit in loco. z p̄mēsure locatū loco. et sub tā pue hostie q̄sitate. Si hoc fecit deus memoriā mirabiliū suoz: q̄ p̄us fecit de seip̄o. et in seip̄o. p̄mo in natitate sua q̄ exiuit p̄ portā clausa; ea sp̄ clausa manente. fm̄ testimoniu; Ezechielis p̄phete fuit enī

beata et glorioſa mater virgo ante partum. virgo in partu ⁊
virgo poſt partum. quia ſemper conſtitit in corrupta et peni-
tus illibata. Idem miraculum fecit in reſurrectione ſua. qz
ſurrexit et exiit de monumento omnino exiſtente claſo.
Idem etiam miraculum fuit quādo pluries ad diſcipulos
ianuis clauiſis introiit. que omnia hec miracula ſi diſcuti
ātur ſunt ſimilia miraculo ſupradicto huius venerabilis ſa-
cramenti. Ad cuius intelligentiam debemus attendere qd
corpus chriſti non eſt ſub hoſtia naturaliter. ſed ſacramenta-
liter. Et ideo non eſt ibi vt locatum in loco. nec ſub dīmen-
ſionibus proprijs: ſz ſub dīmenſionibus que prius fuerunt
ſc3 panis et vini. Et ideo cum ſubſtantia de ſe inquātū ſub
ſtantia locum non occupet nec requirat. niſi in q̄tūm eſt ſub
dīmenſionibus quantitatis. Sequitur ex hoc qd corpus chri-
ſti ſub ſacramento non requirat vel occupet plus locum vel
de loco q̄ dīmenſiones panis ſub quibus velatur et tegitur
occupant et requirunt. Et hoc in ſequentibus plenius diſ-
cernetur. In hoc em̄ poſſumus videre aliqua ſimilia in na-
tura. Anima em̄ noſtra (ſicut dicit Auguſtin⁹) eſt tota in to-
to corpore et in qualibet pte corporis tota. et ita magna in
ſolo digito ſicut in toto corpore. et ita magna eſt in corpore
infantis ſicut in corpore gigantis. qz propter corporis aug-
mentum et dīminutionem ſeu alicuius membri trūcationē
iſta anima non minuitur vel augetur. et tamen eſt tota in to-
to. et tota in qualibet eius parte: nec excedit nec excedit. Si
homo non poteſt hoc perfecte intelligere de ſeipſo ⁊ in ſeip-
ſo: quod tamen tam philoſophi infideles q̄ etiam doctores
catholici verum eſſe indubitanter affirmant. Non eſt miruz
ſi hoc nō perfecte poteſt intelligi in hoc digniſſimo ſacramē-
to. Item tam longa eſt longitudo turris ſicut ip̄a turris. et
tam lata latitudo et groſſities ita groſſa. ſed ſpecies et figu-
ra turris tota comprehenditur et recipitur in oculo. quia ſi
non eſſet illa ſpecies longitudinis in oculo noſtro. non poſ-
ſet homo per aſpectum de ipſa longitudine iudicare. quod
tamē patet eſſe falſum. qz ſolo viſu ⁊ aſpectu poteſt fieri mul-
totiens vera comparatio et eſtimatio de mēſura. Et ita pōt

dici de vno monte ⁊ de sole ⁊ luna ⁊ spera celi ⁊ de omnibus talibus quoz magnitudo cum sit quasi imensa nihilominus capitur in oculo ita puo. Si ergo hoc est mirabile ⁊ est certum. non est incredibile corpus christi posse contineri sub hostia tam parua quous hoc perfecte intelligere nequeamus Et sicut dictum est de oculo. ita dici potest de speculo in quo videt quilibet manifeste quod in paruo speculo apparet maxima ciuitas et imago maximi hominis et montis ⁊ celi. Dic ergo mihi quomodo potest hoc esse et ego dicam tibi quomodo in dominico sacramento est istud. Deus enim voluit

in vtroque ita esse

Tertio respectu predi

camenti qualitatis debemus credere quod quous hostie sint figure rotunde et habeant albedinem ⁊ saporē panis. illa tamen accidentia non afficiunt corpus christi. quia non est illud ita rotundum nec ita album nec insunt nec inheret ei illa accidentia hostie que apparēt. sed sub esse sacramentali est verum corpus christi gloriosum Et quous non appareat nobis sensibiliter tale. non tamen debemus propter hoc minus credere ita esse. In hoc igitur fecit nobis deus memoriā mirabiliū suoz similitudinū precedentium in scriptura. Sicut enim nobis narrant euangeliste christus adhuc extrinsecus mortalis secundum corpus ostendit se in monte in habitu glorioso Petro Jacobo ⁊ Joāni. ⁊ tamen corpus suum nondum erat glorificatum aut gloriosum. Item quando iam post resurrectionem suam corpus suum erat veraciter gloriosum. nunquam amplius habitum glorie dimissit. nihilominus peregrinus cunctibus in emanis se ostendit sub habitu pegrini. Et magdalene sub habitu ortulani. Sicut igitur ex rationalibus causis talibus tale se ostendit ⁊ non sub habitu glorioso quem gestabat. Sic etiam in eucharistia. rationes vero et cause que satis note sunt obmittuntur. In naturalibus etiam similia videmus Multa enim apparēt aliter quam sunt Sol enim apparet quasi cubitalis rotunditatis. quous ultra modum illam quantitatem seu rotunditatem excedat. Aliquando etiam apparet rubeus vel sanguineus aut pallidus vel alterius qualitatis: quous nullo modo

recipiat pegrinas imp̄ssiones Itē aliquñ apparet curuus seu
fractus in aqua currēte. q̄uis in veritate sit integer ⁊ rectus
Itē multis taz infirmis q̄ sanis ex aliq̄ passione palati aue
lingue q̄nq̄ dulcia vident̄ amara et aliq̄ ecōuerso. Nō est
ergo insolitū si in sacramento p̄dicto sit aliud in veritate et
aliud videatur. Nec tamen in hoc falsitas vlla est. q̄ illa ac
cidentia (que apparent) non sunt ibi et q̄q̄ vt p̄dicum ē ve
lent et tegant tamen non afficiunt corpus christi Illa enim
accidentia (que prius inerant subst̄tie panis) post cōsecre
tionē non insunt corpori xpi. sed sunt ibi sine subiecto alicu
ius substantie. Unde in hoc est miraculū et preter ordinem
naturalem q̄ qualitas que prius erat in substantia seu mate
ria panis. post sacramenti consecrationē remanet absq̄ sub
stantia. Alia autem accidentia (que ipsi pani inerāt me
diante quantitate) non insunt quantitati sicut prius. Un
de et dimēiones et albedo sapor et figura et alia similia ac
cidentia. sunt ibi sine primo subiecto. id est sine substantia. s̄
nō sunt sine subiecto proximo quia modo sicut prius ipi q̄n
titati insunt. Et quāuis hoc miraculū sit contra naturam ⁊
super naturam. non tamen est contra intellectum. quia dicit
beatus Hylarius. deus potest diuidere per effectum. quic
quid nos possumus per intellectum. Item si malefeci pos
sunt res aliter et aliter q̄ sunt (vt puta de festuca trabes vel
serpentes) per sua mendosa prestigia facere apparere. nō est
mirandū seu discredendum si deus per sua verba miracula
faciat talia ⁊ maiora. non ad delusionem vel deceptionē ho
minū sed ad salutem. Status em̄ sub quo modo sum⁹ hoc
requirit. sub fide em̄ viuimus et ambulamus per fidem. Si
des autem s̄m Augustinū. Credere quod nō vides Et s̄m
apl̄m ad hebreos. xi. Fides est substantia rerum sperandarū
argumentū non apparentiū. Sacramentorū natura etiam
hoc requirit vt videlicet sua signa aliud intus contineāt vt
significent. et aliud exterius videatur. sicut circulus quidem
lignum est signat tamen vinū. Et sicuti dicit Hugo de san
cto victore. Sacramentum est materiale elementum exte
rius oculis suppositum ex institutione signans. ex similitu

88 6
dine representans. ex significatione grām inuisibilem con/
ferens. Est ergo conueniēs fidei nature et dignitati ipsius
sacramenti q̄ aliud sit ⁊ aliud significare videatur

Quarto respectu predi

camenti relationis Credet fides nostra et sancta ecclesia ca-
tholica q̄ verbis consecrationis vnica voce sacerdos po-
test consecrare hostiam vnā vel plures in numero quan-
to cunq̄. quāuis enim fm virtutem nature omnium a natura
constantium sit ratio ⁊ terminus magnitudinis et augmen-
ti. fm q̄ ait pb̄s in secundo de anima In hoc tamen sacra-
mento quia non natura sed dei potentia operatur que non ē
limitata ad aliquā certam quantitatez. ideo a sacerdote vni-
co solo verbo potest cōsecrari totus panis triticeus de mū-
do et totum vinum. dummodo sacerdos illa presentialiter
et visibiliter ante faciem suam haberet. ita q̄ posset demon-
strare tanq̄ presentia. Verum est tamen q̄ aliqui doctores
summi et maximi scripserunt ⁊ docuerunt. q̄ si sacerdos in-
tendens consecrare iret per omnes plateas vbi panis ven-
ditur. et omnia cellaria vbi vinū inuenitur et proferret ver-
ba consecrationis super panem et super vinum. etiam si in
hoc nulla esset necessitas vel utilitas. sed solum hoc faceret
in ludibrium et obprobrium Ihesu Christi: nihilomin⁹ to-
tum esset consecratum. eo q̄ ibi concurrunt quatuor neces-
saria in quolibet sacramento. scz debitus minister. et debi-
ta materia. forma verborum. et intentio consecrandi. Fra-
ter vero petrus de tarentasia qui fuit papa Innocentius v.
ordinis predicatoz scripsit et docuit. q̄ in tali casu talis sa-
cerdos minime consecraret. quia sicut ipse dixit. Non soluz
in sacramentis requiritur vel est necessaria intētio ministran-
tis. vt scz facere intendat quod intendit ecclia vel facit: s̄ et-
iam intētio sacramētū instituētis scz xp̄i: qui nō intēdit q̄ ad
talē vsū et cum tanto taliq̄ ludibrio celebretur aut conficiat̄
tam nobile sacramētū. Quocūq̄ tamen de istis opinio te-
neat̄. in hoc tñ concordāt quantū ad potentia ⁊ respectū dei
et sacerdotis. qz panis iste siue sit modicus siue multus vni-
co verbo cōuertitur in corpus christi. Et q̄ neq̄q̄ est in mi-

nozi minus nec in maiori maius sed par et pariter in vtroq̃
Cuius memoriale miraculū et exēplū habem⁹ in sacra scri-
ptura de manna qđ corpus xp̃i figurabat. De quo legit̃ exo-
di. xvi. Et collegerunt alij plus alij minus. ⁊ mensi sunt ad
mensurā gomoz. Nec (iste qđ plus collegerat) habuit ampl⁹
Nec iste (qđ minus parauerat) repit minus Sed singuli iur-
ta id quod edere po terant ip̃i congregauerunt

Quinto respectu predi-
camenti actionis. Credet fides nostra catholica
qđ corpus xp̃i est cibo mētis. nō ventris. aīe. nō corpis. Uñ
in hoc ꝑcurrunt duo magna miracula cōtra vsum nature.
videlicet qđ accētia sine corpe ⁊ sine subiecto nutriunt vere
corpus. et corpus verū nutrit sp̃m et reficit ꝑt̃z em̃ qđ si ho-
mo multū poneret in sacrificio de pane et multū de vino ꝑ
cōuersionē panis et vini in corpus et sanguinem christi: illa
accidētia sumpta ab hoīe ip̃m alterarent ⁊ nutrirēt. et sicut
si substātia panis et vini veraciter ibi esset. Corpus aut̃ xp̃i
nutrit et reficit aīam. qz ad hoc est istud sacramentū speciali-
ter institutū. De⁹ em̃ instituit vnū sac̃m. ꝑ qđ nos in cē gra-
tie generaret. vt baptismū. Et aliud ꝑ quod nos in gratia re-
generationis roboraret. vt sacramentū confirmationis. Et
terciū ꝑ quod roboratos nutrirēt in gr̃a ⁊ augmētaret vt sa-
cramentū eucharistic. Sicut em̃ in corpe humano calor na-
turalis cōsumeret humidū radicale nisi potus et cibus ext̃i
secus sumeretur. et ꝑ cibum extrinsecus sumptū cōseruatur
nature necessariū ⁊ pditum restaurat̃. et aliter vita in homie
non duraret. Ita sp̃ualiter ad vitam gr̃e cōseruandā et aug-
mentandā cibus sp̃ualis necessari⁹ ext̃it nobis Estus em̃
vicioz⁹ ⁊ cōcupiscētie carnales et distractiones et graua-
mina mundi et infestationes spiritūū malignoz ita agūt cō-
tinue contra humorē nostre deuotionis. ⁊ ita impugnāt ani-
mā nostram. qđ ipsa debilitaretur ⁊ deficeret. nisi istud bene-
dictū viaticū sumeret̃ et cibum acciperet spirituales; Cor-
pus autem christi propter excellentiam sanctitatis et puri-
tatis. et propter vnitatem diuinitatis. ita est spirituale qđ

In ipso perfectissime concurrunt et cōueniunt ratio cibi propter corporalitatem. et ratio spiritus propter sanctitatem et puritatem et unitam diuinitatem. Et ideo placuit deo per talem cibum corporalem reducere hominem ad spirituales pristinas et primarias puritatē et filiales sanctitatē. vt morbo peccati tribueret medicinas. Hō em̄ cecidit a vita beata p̄ cibū corporalem a deo vetitus et ab hoīe usurpatū diabolo suggerente. Et ideo pueniēs extitit vt similia similibus et contraria cōtrarijs curentur q̄ hō reducere ad vitā a qua ceciderat per cibū similit̄ corpalem a deo p̄stitutum. et ab homine sumptum ipso deo filio ministrante et imperante De effectu autem huius cibi et actione dicit beatus Bernardus Corpus christi egrotis est medicina. peregrinantib; dicitur. debiles cōfortat. valentes delectat. languores sanat. sanitatem seruat. fit homo mansuetior ad correctōem. patientior ad laborem. ardentior ad amorem. sagatior ad cautelas. pronior ad obedientiam. deuotior ad gratiarum actionem. Huius autem exemplum habemus memoriale in scriptura tercij Regum decimonono. vbi dicitur q̄ angelus domini ministrauerat. Helye sub cinericiū panē. de quo comedit helyas et ambulauit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus et quadraginta noctibus vsq; ad montem dei Oreb. Si bene attendatur illa historia Helyas timore Jesabel tūc fugiebat. et erat debilitatus et cōfractus corde. ita q̄ petijt anime sue q̄ morere. s; postq; de illo pane bis comedit sc; sacramentaliter et realiter seu spiritualiter. Vel bis comedit qz sacramētus istud bis sumit̄ dum sub duplici sp̄ cōsecrat̄. effectus aut̄ est fortis. ita q̄ in fortitudine cibi illius ambulauit quadraginta diebus. id est toto tempore huius seculi pane. qui per quadragenariū numerum designatur et peruenit in huiusmodi cibi fortitudine vsq; ad montem dei Oreb. id ē eternam beatitudinem. In natura quoq; satis simile est. q̄a cibus puta corporalis non solum nutrit et confortat corp; sed etiam animam ipsam alterat et delectat corpore mediantē. Propter quod in psalmo dicitur. Panis cor hominis cōfirmat. et vinum letificat. oleo autem. id est sancti spiritus

gratia que in isto cibo confertur tota facies hominis etbi/
laratur. Item est aliud mirabile in isto sacramento respi/
ciens predicamentum actionis. q̄ quis sit cibus salutis et
vite cibus angelicus et diuinus. nihilominus indigne su/
mentibus cibus iudicij et mortis est. quia fm̄ apostolū pri/
ma ad corintheos. xi. Qui manducat et bibit indigne. iudicij
cū sibi manducat et bibit. Et de hoc habemus exemplū
memoriale in sacra scriptura. Iohannis. xij. Ubi dicit de
iuda proditore. q̄ post buccellam panis introiuit in eum sa/
thanas: Hoc etiam fuit figuratum in libro regum. vbi dicitur
q̄ Ozias rex percussus est lepra. quia sacrificium obtu/
lit quod sibi non licebat. Oza fuit a deo percussus et occisus
q̄ indigne fuit ausus contingere arcam dei. Exemplum hu/
ius habemus cottidie in natura videlicet q̄ homini febrici/
tanti multotiens panis et vinum sunt causa mortis: que sa/
nis proficiunt ad salutem. Fructus autem arboris (quem
adam et eua sumpserunt) omnino in se sanus et bonus erat
et tamen propter inobediētiam sumentibus fuit causa mor/
tis. Ita de sacramento eucharistie dici potest: Sicut enim
cibus seu medicina mortuis nullo modo p̄sunt: et omnino
ille insanus et furibundus reputaretur. qui homini mortuo
daret cibum aut aliquantulum medicine. ita ad ipsius gra/
cie conseruationem. et similiter ad augendum prodesset qui/
dem infirmis. id est temptatis aut venialibus peccatis in/
firmatis. et his q̄ ex mortalibus resurgunt. quia sunt adhuc
debiles et infirmi. Mortuis autem in peccato mortali actu
vel proposito existentibus. nullo modo prodest: ymmo poti/
us obest. Et talis sumptio vere non medicina. sed insania
iudicanda est. Et taliter sumentibus accidunt multa mala.
que dauid propheta enumerat in psalmo dicens Fiat men/
sa eorum coram ipsis in laqueum et in retributōnes et in scā/
dalum. Obscurentur oculi eorum ne videant. et dorsa eorum
semper incurua Fiat habitatio eorum deserta. et in taberna/
culis eorum non sit qui inhabitet Effundesup eos irā tuā
et furore ire tue comprehendat eos. Quoniam quem tu per/
cussisti persecuti sunt. et super dolorem vulnerum meorum

90

8

addiderunt. Appone iniquitatem super iniquitatem eorum
et non intrent in iusticiam tuam. Deleantur de libro viuenti
um. z cum iustis non scribantur.

Exto respectu predica

Sacramenti passionis In hoc sacramento mirabiliter pre
dicatur qd sci patres ordinauerunt in tres ptes fran
gi hostiaz consecratā. ad designandū spūaliter triplicē frac
turā seu laceratōem z vulneratōem factas in corpore christi
in cruce. scz pedibus manibus et latere. Vel ppter tres stat⁹
christi. s. qz fuit aliquñ mortalis. aliquñ mortuus. aliquñ immor
talis. Vel ppter tres naturas seu substantias in vna psona
scz diuinitatis. aie z corporis. Vel etiā ppter fidē et testimoni
um beatissime trinitatis. id est trium personaruz diuinarum
in vnius essentie vnitare. Quāuis at sic frāgatur hostia illa
in tres ptes seu etiā si plures essent siue pauciores. nihilomi
nus tamē corpus christi remanet integruz et illesum. qz illa
fractura nō afficit vel attingit ad ipm corpus christi. sed est
tm̄ in quātitate extensiuā sub qua ante conuersionē fuit pa
nis. que quantitas post consecratōem corpus christi vela
bat. et tamen in confessione Berēgarij. et in quibusdam dic
tis sanctorum corpus christi dicitur atteri et frangi dentibus. qd
videlicet illa quātitas vere frangit et vere dentibus atterit
sub qua est in om̄i pte. post fracturā illaz veraciter et substan
tialiter corpus christi. Exēplum autē huius memoriale seu
figura habetur Genesis capitulo decimoqnto. Abraham
em̄ voluit immolare filium suū ligato et posito sup altare fi
lio suo ysaac. nō ysaac sed aries immolatur. qz christ⁹ in ara
crucis clavis pforatus aries. i. eius caro p sacrificiū passio
nis immolat. Sed filius abrahe. i. xp̄s inq̄tuz deus illesus
et impassibilis pfeuerat. Eoqz modo in fractione hostie nec
frāgit ipa substantia corporis nec ipm corpus. sed tm̄ q̄ntitas
dimēsiua q̄ ante psecratōez inerat ipsi pani. In natura quo
qz habemus exemplum in speculo. qd si frāgat nō igit frāgit
imago vel spēs q̄ in speculo relucebat. s. in qlibet pte fracti
speculi resultat imago. sicut de corpe xp̄i sup⁹ oñsuz est. sicut

quodammodo in animalibus anulosis in quibus integris est vna sola anima sensibilis. sed si diuidantur: tot per diuisionem sunt anime quot sunt partes. sicut docet philosophus secundo de anima. In homine etiam videmus quod facto vel inciso membro de corpore hominis non propter hoc anima rationalis frangi vel incidi dicitur. sed integra et incorruptibilis perseverat. Similiter et hostia fracta vel incisa corpus christi. quod nunc est incorruptibile et impassibile semper integrum permanet et illesum. Et tamen de qualibus parte sensibili dicte fracture ipsum corpus christi totum est perfectum sicut in tota hostia prius erat. Quia sicut anima rationalis tota est in toto corpore. et tota in qualibet eius parte ut dicit Augustinus. Ita dicunt alij doctores quod corpus christi in hostia integra est totum. et sub qualibet eius parte totum. Sicut enim sub qualibet parte carnis sensibilis saluatur tota essentia carnis: et sicut quelibet pars panis est panis vini est vinum. sicut et ipsum totum. Ita dicunt quod quelibet pars corporis christi vel ipsius hostie est totum corpus christi. et sub qualibet parte sensibili hostie saluatur perfecte tota essentia christi. Non tamen propter hoc debet dici in finicies ibi esse. quia licet continuum sit diuisibile in infinitum sine partes aliquotas. non tamen sine partes essentielles in quibus conseruari potest ratio speciei. Caro enim secundum philosophum in libro de anima bene potest diuidi in partes ita minutas quod in eis non maneret ratio carnis et panis et vinum similiter. Et sub talibus partibus ipsum corpus christi domini nostri non remanet. nisi videlicet essent partes ita sensibiles quod in eis panis et vini ratio et essentia posset conseruari. Quia tamen circa ista vltima diuerse sunt opinioniones. ideo eas cum subtilioribus questionibus relinquamus. Item ipsum corpus christi veraciter sumitur et sumi potest ab impijs et peccatoribus. et ab eis sepissime tractatur indigne. Posset etiam ipsa hostia in lutum proijci vel bestijs tradi seu ab animalibus comedi et indigne multis alijs inhonestis modis tractari. Quamuis autem talia facientes grauissime peccent. tamen corpus christi

21 9
nullo mō pertalia coinquinatur nec ullam in se efficiunt lesio-
nem. Sicut radius solis p̄ lutum transiens exinde non infi-
citur vel gladius vulnerat seu quolibet aliter. Et in hoc sum-
me dignationis diuine pietatis et fidei nostre certitudo et ve-
ritas demonstrat Quia si non posset vere cōsecrare corpus
christi siue tangi nisi a iustis hoībus nunq̄s possemus in hoc
mundo scire q̄n esset veraciter corpus xp̄i. sicut de aliquo ho-
mine in hoc mundo non possum⁹ scire certitudinaliter quis
esset iustus vel quis non esset. Sicut ergo christus corpora-
liter se portare permisit a dyabolo sup̄ pinaculus tēpli. Math.
iij. Et a peccatorib⁹ crucifigi. ita et adhuc se permittit tangi
comedi et tractari a peccatoribus immundis

Optimo respectu pre-

dicamenti quod dicitur (vbi) Credit em̄ fides n̄ra q̄
corp⁹ xp̄i vere est in celo et vere est in terra in quolibet
bet altari et in quolibet loco vbi est panis triticeus in forma
debita p̄ sacerdotē cōsecratus. In hoc ergo est summū mira-
culū q̄ vnū et idē corp⁹ numero est in diuersis locis. qd̄ nō
solum videtur p̄ter aut supra rationē. sed etiā contra intellec-
tum. qz̄ intelligibile seu possibile non videntur. Vñ inter oīa
mirabilia (q̄ sunt in isto sacramēto) istud videt̄ mirabilius et
difficilius in intellectu et difficultatē facit. qz̄ dum videmus
q̄ vnū et idem s̄m diuersos respectus et s̄m diuersa p̄t esse in
diuersis locis s̄m quē modum loq̄tur dominus in euange-
lio. Verius est anima vbi amat q̄s vbi aīmat. Et b̄tus Ber-
nardus de quibusdam dicit. q̄ corpore sunt in choro et cor-
de in foro. Aliud em̄ est esse vere quo anima est in corpore si-
cut eius perfectio et forma. et aliud est esse amoris et p̄fectio-
nis quo anima ipsa dicitur esse vbi amat. s̄m quē modū loq̄-
tur apostolus dicens. Nostra conuersatio est in celis. Hoc
modo loquendi satis posset intelligi si diceret̄ q̄ corp⁹ xp̄i
s̄m esse naturale est in celo. et s̄m esse sacramentale est in ter-
ra. Sed q̄ s̄m eundē respectū vnū et idē corpus nūcro sit in
diuersis locis hoc videt̄ impossibile omnino cōi legi nature
cōtrariū. Et tamē nos credimus et dicimus q̄ corpus xp̄i

B ij.

92

10

bet parte eius. Non autē credo q̄ in scriptura vel in natura
huic bene aliquid valeat assimilari. sed interdū consuevit po
ni exemplū de verbo vocali quod ob ore loquentis vnū z so
lum procedens ad aures omnium audientium defertur. vbi cū
q̄ fuerint audientes z nihilominus idem remanet in corde
proferentis. Ita corpus xp̄i semper manet. z tamen veraci
ter in altari z in ore ois sumentis vere existit. Ad quod me
lius declarandū faciunt aliq̄ adaptionem s̄m diffinitionem
de verbo quam ponit Augustinus libro tercio de trinitate
Est em̄ (sicut ibi dicit) verbum cordis: quod in mente cō
cipitur. et est verbum oris quod aure percipitur. z est verbum
nūtus quod oculo cognoscitur. et est verbum scriptū quod
in cartha legitur: primū est verbū hominis ad seipsum. secū
dum est vnus hominis ad alterū presentē. tertium est simi
liter ad alium presentē. quartū est vnus hominis ad alium
absentē loco z tempore. Et subdit ibi Augustinus. q̄ cogi
tatio hominis in corde formata (que dicitur cōceptus men
tis) est verbū cordis quod neq̄ grecum neq̄ latinū neq̄ cu
iuscunq̄ lingue est. Et addit q̄ verbū quod foris. i. quod fo
ris sonat est signum verbi quod licet intus cui magis com
petit nomen verbi. nam quod ore carnis p̄fertur vox est ver
bi. Et docet ibi beatus Augustinus q̄ verbū cordis assimi
latur filio dei in sinu patris. verbum autē oris vel vocis assi
mulatur filio incarnato. Unde subdit Augustinus sicut er
go verbū nostrum vox quodammodo fit assumendo eam in q̄
manifestatur sensibus hominū. Et iam sicut verbū nostrū
vox quidem fit seu mutatur in vocem. ita verbum dei factū
est caro. sed absit q̄ mutetur in carnem. Scdm̄ ergo pre
dicta distinguitur q̄ filius dei genitus a patre et a patre nū
q̄ discedens est. sicut verbum cordis in mente semper ex
stans. Sed ipse idem dei filius carne vestitus sicut verbum
in pelle vel cartha scriptum: Ipse quoq̄ idem est sub sacra
mento sicut verbum in voce prolatum. Primo autem mo
do verbum siue filius dei est vbiq̄ sicut ipse pater cum quo
et in quo semper est tam ipse filius q̄ ipse spiritus sanctus.
Secundo vero modo verbum dei siue filius dei proprie

est in celo vbi sedet ad dexteram patris et in vnico loco solo est. Vbi modo est fm esse naturale sicut verbū in carta scriptum quod non potest esse nisi in vno loco scilicet vbi est carta in qua scriptum est. Tercio modo dici potest q̄ est verbū siue filius dei sub sacramēto videlicet in plurib; locis. vbi cunq; quidem est iste panis consecratus. sicut vox est in aure omniū audientium et sicut vnum et idem verbum h; istū triplicem actum tripliciter sic acceptum. ita per supra scriptam similitudinem dici potest de domino nostro Ihesu xpo. Ista tamen similitudo nō est omnino propria sed dissimilis est in multis. Adhuc tamen a doctoribus consuevit vna q̄dam talis ratio assignari. Omne compositum sapit naturā suorum componentium et habet quodāmodo naturā mediam componentium extremorum. sicut videmus in vino aqua mixto quia non est ita pura sicut aqua. nec est ita forte vt purū sed habet quandā vigorem medium vtriusq;. Sic est in proposito et quodāmodo dici potest: quāuis em̄ christus nō est descendus compositus ex diuinitate et humanitate. tamen p̄ assumptionem humanitatis et per vniones ipius filij dei cū homine sunt due nature in vna persona diuina. sicut p̄ compositionem anime et corporis sunt due nature sc; corporalis et spiritualis in vno homine. Unde in symbolo Athanasij dicitur. sicut anima rationalis et caro vnus est hō. ita deus et homo vnus est christus. Filius ergo dei inquantū purus homo et verus deus est vbiq; sine dubio est. inq̄ntum est caro est solum in vno loco. sed inquantū est deus et homo tenet medium locum vtriusq; esse sc; in pluribus locis. Et huius ratio quāuis posita est a doctoribus magnis. et licet veruz concludat potius tamen quedaz adoptatio q̄ similitudo dici potest. Aliqui em̄ ponunt exemplum in luce solari que cū vnica sit in toto mundo sc; a sole procedens in pluribus locis et vbiq; quodāmodo incorrupta esset. et in vitro relucet. Ex quo sequitur radios aliquos rubeos aut virides fieri et ex illo colore vestiri quo depictum est vitrum. per quod transeunt radij illustrantes et tamen illi radij ab illa luce non sūt diuisi nec a sole separantur. Anselmus etiam ponit simile

93

11

exemplum de fonte riuo et lacu. qz sicut filius a patre et spi-
ritus sanctus ab utroq; ita riuus manat a fonte et lacus ab
utroq; et sepe accidit qd solus riuus est quodammodo incor-
patus quando scz p canales plūbeos aut lapideos aut alte-
rius materie descendit. tunc em̄ quāuis sit eadē aqua in fon-
te riuo et lacu. solus tamē riuus seu solus riuus aqua canali-
bus est vestita. Ita licet eadem sit essentia patris filij et spi-
ritus sancti. tamen in solo filio ista essentia est vnita corpori.
Et sicut vbi sunt canales ibi etiam est iste riuus velatus et
omnino absconditus et conclusus sub corporeo tegumēto.
alibi tamen ista aqua est libera et patens. ita vbi est panis
triticus debite consecratus ibi est filius dei incarnat⁹. Ali-
bi vero vbiq; est in terra sine corpore. sicut est pater et spiri-
tus sanctus cum quibus vbiq; est eiusdez essentie seu nature
Et sicut riuus potest esse in pluribus locis conclusus cana-
libus. ita filius dei potest esse in pluribus locis corpori v-
nitus sub velamine sacramenti. Hec etiam similitudo satis
grossa est et extranea. quāuis possz aliquo modo satisfacere de
notioni illorum qui non rationibus vel argumentationibz
sed solum fidei principaliter inmituntur. Concludendo igitur
fm̄ theoreticam veritatem dicimus corpus christi verum
esse simul et semel in pluribus locis et diuersis quod deo qd
idem non est impossibile nec contra intellectum. quia licet i-
psum corpus christi quantum est de se sit in vno loco tantuz
fm̄ naturam corporalem. tamen quia panis qui cōuertitur
est in pluribus locis. ideo necario sequit qd ipm̄ sit in pluribz
locis nō p sui mutatōem sed p alterius conuersionez in ipm̄.
Et vbiq; est iste panis sic consecratus transsubstantiat in
ipm̄ cum ipa psona filij dei. et quātum ad hoc habet quan-
dam similitudinē speciei que vere est in omnibus suis indiui-
duis vbiq; sit ipm̄. ergo corpus de sua natura restringit
ad vnū locum particularem. sed p vnionem quam habet cū
deitate dilatatur quodammodo et extenditur quasi ad quem-
dam modū vniuersalem vt sic vbiq; suum indiuiduum repe-
ritur. ita em̄ ordinauit dominus vt panis debite consecra-
tus cōuertat⁹ et efficiatur corpus christi. Non debet aliquis

ex his rebus sumere materiã vel occasionem calunie vel erro-
 rosis. cum protestati fuerimus supra scripta nostro propo-
 sito ita adaptari q̄ in ipsorum similitudine z pprietatum cõ-
 passione multiplex dissimilitudo z improprietas inuenitur
 Et si forte videtur alicui istud quod dicitur de corpore chri-
 sti non esse sibi perfecte intelligibile. quomodo sc̄z possz esse
 in diuersis locis vel aliquid aliud de predictis. attendat illd̄
 quod dicit Joannes damascenus. Quomodo fiet istud di-
 cit virgo quia virum non cognosco. Cui respondit angelus
 Spiritus sanctus superueniet in te z virtus altissimi obum-
 brabit tibi. Et nunc tu interrogas qualiter panis fit corpus
 christi: z vinum z aqua sanguis. Dico tibi et ego. Spiritus sã-
 ctus superueniet in te. hic z hec facit que sunt supra naturas
 et supra intelligentiam. Sufficere debet tibi exemplum de
 beata virgine. que per fidem quam verbis angeli adhibuit
 dei filium concepit

Octauo respectu predica

menti quod dicitur (quando) Credit enim fides catholica
 q̄ ab initio primitiue ecclesie vsqz ad fines seculi fideles sum-
 pserunt z sumunt quotidie corpus christi. z tamẽ non est di-
 minutuz propter hoc in aliquo nec diminuetur in aliquo eti-
 am si totus mundus sumeret eodem modo. Cuius ratio est
 quia si corpus christi non augetur nec diminuitur per vnus
 panis aut plurium consecrationem z in corporis christi cõ-
 uersionem. quotcunqz enim panes seu hostie consecrentur
 et in corpus christi conuertantur. nunqz tamen multiplica-
 tur ipsum corpus christi. sed tm̄ vnicum perseverat z vnum
 solummodo est z idem quantumcunqz etiam z a quibuscun-
 qz homibz comedatur semp est vnum z in nullo diminuit̄
 sed semp perfectum z integrum perseverat. Cuius memo-
 riale exemplum habemus in sacra scriptura. iij. Regũ. xvij.
 De lechito olei z ydria farine de quibus comederũt helyas
 et vidua z eius filius circa tres annos z plus. que fm natu-
 ram per vnum annum eis mĩme suffecisset Item memo-
 riale exemplum habemus de qnqz panibus z duobus pisci

15
13
tioribus questionibus relinquamus.

Oecimo respectu predi-

camenti quod dicitur (habitus) Credit scilicet fides nostra et catholica fides corpus christi gloriosum veraciter esse sub sacramento. et vere in habitu glorie ibi esse. Hunc tamen habitum corporalis oculis non ostendit. eo quod illam visionem nobis reservat in patria. Et ista omnisio gloriosa non congruit sacramento nec fidei nostre cum adhuc per speculum in enigmate ambulemus. Et de hoc sufficiat quod in predicamento qualitates sunt ostensa. **U**ter est tamen quod de hoc forte secundum aliquos diceretur melius sicut deus est in precedenti capitulo de situ. Sicut enim secundum eos non est ibi corpus christi sub aliquo situ corporali: quia substantie ut substantie non est necesse aliquid tale habitum assignari. Quid autem horum congruetius dicatur. scilicet de subtilioribus disputationibus causa brevitatis nunc relinquimus quia sufficienter et paciter alibi determinatum est dummodo teneamus ex firmiter credamus in hoc sacramento veraciter et essentialiter existere seu subsistere verum corpus christi gloriosum illud idem in numero quod de origine gloriosa digna omni laude natum est et in cruce passum est. et quod tertia die resurrexit a mortuis. et ascendens in celum sedet ad dexteram patris omnipotentis. et venturum est iudicare vivos et mortuos.

Hinc tractatum fecit ex-

imius et egregius ac venerabilis excellens doctor sanctus Thomas de aquino ordinis fratrum predicatorum ad petitionem quorundam prelatorum et baronum quasi coactus. quem noluit publicare nisi esset a deo approbatus. quem accipiens et super altare ponens rogavit dominum ut si quis error in eo esset ostenderet: et si sibi placeret et bene staret manifestaret. quod et factum est. **U**n-
De cum ante altare rogaret dominum. subito est a domino in spiritu elevatus. et audivit sibi vocem dicentem. **T**homa dei electe librum quem de me fecisti secure manifesta. quia quicquid ibi deus est non a te. sed a spiritu sancto qui tecum est deus est. et non melius aliquis vivens in hoc mundo dicere posset. **H**ec vidit et audivit quidam frater sanctus bidellius. qui a loge stans omnia predicata consideravit et res-

ex his rebus sumere materiã vel occasionem calunie vel er/
roris. cum protestati fuerimus supra scripta nostro proposi/
to ita adaptari q̄ in ipsorum similitudine z pprietatum cõ/
passione multiplex dissimilitudo z improprietas inuenitur
Et si forte videtur alicui istud quod dicitur de corpore chri/
sti non esse sibi perfecte intelligibile. quomodo sc̄z possz esse
in diuersis locis vel aliquid aliud de predictis. attendat illd̄
quod dicit Joannes damascenus. Quomodo fiet istud di/
cit virgo quia virum non cognosco. Cui respondit angelus
Spiritus sanctus superueniet in te z virtus altissimi obum/
brabit tibi. Et nunc tu interrogas qualiter panis fit corpus
christi: z vinum z aqua sanguis. Dico tibi et ego. Spiritus sã/
ctus superueniet in te. hic z hec facit que sunt supra naturas
et supra intelligentiam. Sufficere debet tibi exemplum de
beata virgine. que per fidem quam verbis angeli adhibuit
dei filium concepit

Octauo respectu predica

menti quod dicitur (quando) Credit enim fides catholica
q̄ ab initio primitiue ecclesie vsq̄ ad fines seculi fideles sum/
pserunt z sumunt quotidie corpus christi. z tamẽ non est di/
minutus propter hoc in aliquo nec diminuetur in aliquo eti/
am si totus mundus sumeret eodem modo. Cuius ratio est
quia si corpus christi non augetur nec diminuitur per vnus
panis aut plurium consecrationem z in corporis christi cõ/
uersionem. quotcunq̄ enim panes seu hostie consecrentur
et in corpus christi conuertantur. nunq̄ tamen multiplicat/
tur ipsum corpus christi. sed tm̄ vnicum perseverat z vnum
solummodo est z idem quantumcunq̄ etiam z a quibuscun/
q̄ homibus comedatur semp est vnum z in nullo diminuit/
sed semp perfectum z integrum perseverat. Cuius memo/
riale exemplum habemus in sacra scriptura. iij. Regũ. xvij.
De lechito olei z ydria farine de quibus comederũt helyas
et vidua z eius filius circa tres annos z plus. que fm natu/
ram per vnum annum eis mĩme suffecisset Item memo/
riale exemplum habemus de q̄nq̄ panibus z duobus pisci

45
13
tioribus questionibus relinquamus.

Oecimo respectu predi

amenti quod dicitur (habitus) Credit scilicet fides nostra
et catholica fides corpus christi gloriosum veraciter esse sub
hacramento. et vere in habitu glorie ibi esse. Hunc tamen habitum corpora
liberis oculis non ostendit. eo quod illam visionem nobis reservat in pa
ria. Et ista omnisio gloriosa non congruit sacramento nec fidei no
stre cum adhuc per speculum in enigmate ambulemus. Et de hoc suf
ficiat quod in predicamento qualitatis sunt ostensa. **U**ter est tamen quod de
hoc forte secundum aliquos diceretur melius sicut deus est in precedenti ca
pitulo de situ. Sicut enim secundum eos non est ibi corpus christi sub
aliquo situ corporali: quia substantie ut substantie non est necesse ali
que tale habitum assignari. Quid autem horum congruentius dicatur. scilicet
de subtilioribus disputationibus causa brevitatis nunc relinquimus
quia sufficienter et paciter alibi determinatum est dummodo tenea
mus ex firmiter credamus in hoc sacramento veraciter et essen
tialiter existere seu subsistere verum corpus christi gloriosum illud idem
in numero quod de origine gloriosa digna omni laude natum est et in
cruce passum est. et quod tertia die resurrexit a mortuis. et ascen
dens in celum sedet ad dexteram patris omnipotentis. et venturum
est iudicare vivos et mortuos.

Hinc tractatum fecit ex

imius et egregius ac venerabilis excellens doctor
sanctus Thomas de aquino ordinis fratrum predicatorum ad petitionem
quorundam patrum et baronum quasi coactus. quem noluit pub
licare nisi esset a deo approbatus. quem accipiens et super alta
re ponens rogavit dominum ut si quis error in eo esset ostenderet: et si
sibi placeret et bene staret manifestaret. quod et factum est. **U**n
de cum ante altare rogaret dominum. subito est a domino in spiritu
elevatus. et audivit sibi vocem dicentem. **T**homa dei electe li
brum quem de me fecisti secure manifesta. quia quicquid ibi deus est
non a te. sed a spiritu sancto qui tecum est deus est. et non melius aliquis vi
ves in hoc mundo dicere posset. **H**ec vidit et audivit quidam fra
ter sanctus bidellius. qui a loge stans omnia predicata consideravit et res

piciebat. Et sic est finis huius libelli de corpore christi.

Incipiunt dicta magistri Nicolai de lyra de sacramen-
to. sub hoc tenore verborum sequentia.

Hec sunt conditiones ne-
cessario requisite ad idoneum susceptorem sacra-
menti eucharistie. per quas potest responderi ad plures qu-
stiones consuetas fieri. Requiritur enim qd sit homo: viator
fidelis. adultus. mente peditus. ieiunus. deuotus. sine con-
sciencia peccati mortalis. crimine non notatus: corpore mu-
dus. apparitione miraculosa non prohibitus a ministro idoneo
tpe debito. intentione recta. Prima conditio est qd sit (homo)
per quod statim excluditur omne brutum animal et angelus. siue
bonus siue malus. Sed si querat. Numquid brutum animal
suscipit sacramentum. Dixerunt aliqui qd immediate quando
brutum suscipit sacramentum desinit ibi esse corpus christi.
Sed hoc reprobat a magistro sententiarum in quarto. Et
similiter in decretis de consecratione disti. ij. ca. Qui bene non
custodierit. Et ideo dicitur ab alijs aliter et melius vt videtur
Quod quod diu species ille sacramentales mutatae non fuerint per ca-
lorem naturalis stomachi. tam diu remanet ibi corpus christi.
Unde sicut habemus ex speciali facto diuino. qd ad vlti-
mam dispositionem corporis humani deus infundit crean-
do ipsam animam et eam tenet in corpore durante tali dispo-
sitione: sic etiam deus statuit pactum in ecclesia qd tam diu
esset ipsum corpus christi sub sacramento quam diu permanent il-
le species que prius afficiebant et aspiciebant panem si-
cut subiectum a quo postea miraculose separantur et manu
tenentur. Et hoc propter illud est vt redderet deus ecclesiaz
certam quam ibi esset corpus christi. et quando non recipit er-
go brutum realiter et non sacramentaliter. et hoc exponam
inferius in tertia conditione. Secundo dixi (viator) quam
illud sacramentum non est apprehensoris. scilicet viatoris. et ideo
viaticum appellatur. xx. q. v. ca. Sine infirmitate. Item
vocat eucharistia vt apparet. i. q. i. c. Multi seculares Item

vocatur hostia de consecratione. d. ij. ca. Sacramentum. et
 ca. Semel oblata est. Et vocatur synaxis per Dyonisiuz ca
 pitulo tercio ecclesiasticarum hierarchie. Synaxis autem grece est com
 municatio latine. Si ergo queratur an liceat porrigere sa
 cramentum hoc aliquibus defunctis apparētibus post mor
 tem sacerdoti ut quāvis inuentum est. Jam patet quod non. cum
 non sint viatores. **Tercio dixi (fidelis) et intelligo non il
 lum qui de fide soluz instructus est. s; illum qui iam accepit
 sacramentuz baptisimi. et factus est per hoc de familia christi.
 Ex quo statim patet quod cathecumino quāvis habenti fi
 dem perfectam nō debet hoc sacramentuz administrari.
 Sed si queratur. Nunquid infidelis recipiendo hoc sacra
 mentum recipit corpus christi. Dicendum de ipso sicut de
 bruto supra tactum est. quod sumit realiter. sed nullo modo sa
 cramentaliter in quantum infidelis. **Si queras. Nunquid
 idem est sumere sacramentum et sacramentaliter sumere. Di
 co quod non. quia sumere sacramentaliter addit supra sumere
 sacramentum modum sumendi. videlicet quod referat signum
 in signatum suum. credendo et si opus est confitendo ore quod
 sub illis speciebus veraciter contineatur corpus christi. quod
 nō facit infidelis. nec etiā brutus. **Quarto dixi (adultus
 Greci autem ut tradit a doctoribus ministrat eucharistiā pueris: et
 quondā illud idē observabat in antiq̄ ecclesia. ut patet per illud de
 pse. di. ij. c. Panuli. Sicut dionisiuz dicit in ecclesiastica. ij. c. quod
 baptisatis ministranda est synaxis quod idem est quod eōicatio. ut
 dixi supra. quibus non obstantibus tenetur communiter a
 doctoribus et vltus ecclesie h; quod pueris nō deb; ministrari hoc
 sacramētū. Et rō est. quia hoc sacramētū nō deb; ministrari illi quod
 nec actualiter nec virtualiter potest ibi percipere corpus chri
 sti contineri realiter et veraciter. Hunc autem pueri ante annos
 discretionis et si possint eucharistiā realiter sicut quēcum
 quod aliū cibum comedere: nō tamen possunt hoc sacramētuz sacrame
 taliter māducare nec eo vti ut sacro signo. referēdo signū in
 signatū. s; ut cōi signo. et sic propter carētiam discretōis nō per
 ciunt ibi veraciter contineri corp⁹ christi. s; de determinato ānoꝝ nū
 ro cū nō habeatur determinatuz aliqd. dicunt doctores illud******

discreto presbytero confessionem puërorum audienti. ⁊ sacra-
mentum ministranti esse committendū. q̄ q̄dam exercent ac-
tus discretionis p̄fectius in octo annis q̄ in duodecim vel
pluribus Quinto dixi (mente compos vel p̄ditus) hoc
apponitur a doctoribus propter demoniacos et amentes.
Distinguendum tamen est de talibus : q̄a aut faciunt gest̄
periculosos. sicut furiosi intantum q̄ verisim̄ p̄sumeret q̄ ip-
sum corpus xp̄i eijcerent vel irreuerenter tractarent In hoc
casu. p̄pter reuerētiaꝝ sacramēti nō ess̄ eis ministrāda eucha-
ristia. et p̄pter hoc sacerdos accedēs ad infirmū cum propo-
sito ministrandi. non debet ei ministrare si inueniat ip̄m furi-
osum. Si aut̄ sit amēs sic q̄ nō sit furiosus. sed t̄m̄modo lo-
quens inania et a vero sensu alienatus. adhuc distinguen-
dum est. Quia vel pretendit actus ⁊ signa deuotōis. tūc po-
test ei ministrari. Si vero nullum actum aut signū deuotio-
nis pretendit. recurrendum est ad tempus precedens passio-
nem. quia si tunc petierit et deuotionem pretenderit. et non
obstet aliquod aliud periculum. licite potest sibi dari **Se-
ptimo dixi (Ieiunius)** hoc habetur de p̄se. di. ij. c. Liquide **Et**
est capitulum Augustini. Ubi dicit q̄ licet xp̄us sacramen-
tum eucharistie tradidit discipulis ad manducandum post
cibum tamen mos in ecclesia est q̄ a ieiunio corpus domi-
ni sumetur. Et hoc ideo ne sacre ille species cibis alijs im-
misceantur. Et per hoc patet q̄ si quis precedenti die dedis-
set operam crapule. et sentiret se die sequenti indigestum ac
ponderosum. debet omnino a communione abstinere. Pro-
pter eandem etiam rationem dico q̄ subito post sacramenti
sumptionem non est comedendum. Sed quale ieiunium re-
quiritur si queratur. Dico q̄ nature. Sed pono casum q̄ a-
liquis post matutinam bibat et postea non dormiat. vtrum
talis possit sequenti die mane communicare vel celebra-
re. Dicunt hic aliqui q̄ non. sed non video quid faciat
dormitio ad propositum. nisi propter corporalem dispo-
sitionem meliorem habendam et digestionem faciliorem ce-
lebradam. que nihil faciunt in isto casu. quia quidam meli-
us dicuntur digerere vigilando quam dormiendo. Et ideo

puto q̄ quilibet de mane sentiens se bene digestū. dispositū
 et non grauatū. non obstante q̄ nō dormierit. possz celebra
 re. Sed q̄d si quis sumeret in principio dici aliquam me
 dicinam modicam. et hora tertia sentiat se digestus nūquid
 poterit celebrare. Dicendum q̄ non. quia talis non est ieiu
 nus quia sumpsit aliq̄d potabile vel comestibile illo die ar
 tificiali. Septimo dixi (deuotus) quia hoc sacramentus
 datur vere in cibum et potum spirituales. Juxta illud Joā
 nis. vii. Caro mea vere est cibus. ⁊ sanguis meus vere ē po
 tus. Ubi consideranda est manducatio realis q̄ consistit in
 specierum attritione: et sacramentalis que consistit in masti
 catione interiori per fidem. et per deuotionis et caritatis ar
 dozem Hoc patet per simile. sicut em̄ non potens masticare
 vel digerere ex defectu caloris naturalis. aptus nō est ad su
 mendum cibum corporalem. Sic etiam si q̄s deuotōis ca
 ret ardore dignus nō est ad sumendum cibū sacramentales
 Nec sententia exp̄sse habet de cōse. di. ij. c. timores. ⁊ in pri
 mo. c. de gradibus. Octauo dixi (sine p̄scientia pct̄i mor
 talis. quia qui p̄scientiā habet de mortali omnino debet ab
 stinere. sed hoc non oportet propter veniale. Ratio de mor
 tali reddit̄ a doctoribus. quia nullus debet facere iniuriam
 sacramento. sed qui cum pct̄o mortali accedit facit iniurias
 sacramento. quod patet ex eo q̄ talis protestatur in facto se
 recipere sacramentum caritatis christi ⁊ ecclesie. qui tamen
 in nulla charitate est. nec aliquam gratiam recipit propter
 obieem peccati mortalis. ⁊ puto q̄ talis peccet mortaliter.
 primo propter peccatum hypocrisis ⁊ fictionis. secundo p̄
 pter actuale irreuerentiam quam exhibet indigne ip̄m. u
 tra se recipiendo Sed notabiliter hoc est additum sine con
 sciētia. q̄ si q̄s pct̄m haberet conscientiam tamen de pecca
 to non haberet. non credo ipsum peccare communicando
 vel celebrando. Nisi talis ignorantia esset crassa ⁊ affecta
 ta. quia ad inquisitionem de p̄misso diligētiam debitas nō
 fecit Tamē forsan posset q̄ri Quod signus est q̄ aliq̄s nō
 habet p̄scientiam pct̄i ⁊ per p̄sequens sit excusabilis Dicūt
 doctores q̄ huiusmodi p̄scientia p̄sistit in recognoscēdo et

remiſcendo diligenter tempus preteritum. ⁊ ſi tunc ſentit deuotionis ſaporem diſplicitiam de commiſſis ac propoſitum non peccandiz his ſimilia. poteſt aliquoſiter preſumere q̄ ſit in dei gratia. ⁊ per conſequens ſine conſcientia actualis mortalis offenſe. Sed quid eſt de ſacerdote preparante ſe ad miſſam dicendam. ⁊ iam eo induto ſi pro tunc moueretur de aliquo peccato mortali de quo conſeſſus non fuit. An quid debet indumenta deponere ⁊ ad conſeſſionem ire. Dicendum q̄ non. ſed ſi poteſt debet conſeſſorem ad ſe vocare: ſi autem non poſſet debet cum debita contritōne accedere. ⁊ poſtmodum q̄ſcito poterit conſiteri. Idem diceret de ſacerdote parrochiali non habente copiam alterius ſacerdotis. ſi contingit q̄ memor ſit alicuius peccati mortalis: ſufficit q̄ debite contritus vadat cum propoſito conſiteri quando poterit. Idem dicerem de religioſo exempto carente ſocio ſacerdote ſui ordinis. quia talis ſacerdoti ſeculari conſiteri non debet. quia licet ipſe ordinem habeat. iuriſdictione tamen ſuper illo caret. quorum vtrunq̄ requiritur in beneficio abſolutionis. niſi de licentia ſui ſuperioris hoc faciat. Non conditio eſt (crimine non notatus) Ita q̄ p̄ generali regula habent ⁊ volunt doctores aliqui q̄ teneantur q̄ nulli notato de infami crimine debz euchariftia miniſtrari. ſicut cunctibus ad duelluz. aleatoribus. baliftarijs: eū tibus ad torneamenta dummodo ſint prohibita. Sed q̄ ri poſſet de homine deuoto volenti duellum intrare pro manu tenenda iuſticia ⁊ innocētia ſua: Hoc diſtinguitur a doctoribus. quia talis aut eſt requirens duellum ⁊ impetens et tunc nullo modo eſt ei miniſtranda euchariftia. Aut eſt tantum patiens. ſic q̄ ipſe requiſitus ab alio intret. quod ſi non faceret ſm leges ⁊ ſtatuta patrie illius. perderet perſonam ⁊ omnia bona. In tali caſu dicitur q̄ ei non eſt neganda euchariftia. quia in tali caſu non venit ad occidendū. ſed coactus venit ad ſe quomodolibet defendendū. Sed quid de damnatis ad ſuſpendiū. Dicunt doctores q̄ tales propter ſacramenti reuerentiam debent abſtinere: ſed ſi petant non video quare debeat eis denegari cum habeant

ius in corpore christi sicut ceteri. dummodo sint vere penitētes. Quid de meretricibus publicis. Dico q̄ nisi sint conuerse ⁊ appareat q̄ sint penitentes non debet eis ministrari. Idem dico de omnibus publicam penitentiam agentibus q̄ non debet eis ministrari quousq̄ penitentia sit peracta.

Sed quid de usurarijs ⁊ publicis peccatoribus. Hoc distinguitur a doctoribus. Si enim talis est notorius usurarius ⁊ peccator debet ei utiq̄ denegari. Si autem dedisset cautionem idoneam de sufficienti restitutione facienda et reddenda. ⁊ non amplius fenorandi poterit ei ministrari.

Si autem talis sit usurarius in secreto ⁊ constet confessori suo vel debenti sibi sacramentum ministrare ⁊ ipse petat in publico debet sibi ministrare ne reuelet eius secretum ⁊ confessionem. Si vero petat in secreto. nullaten⁹ debet sibi dare in secreto. Decima conditio est (corpore mundus) sic tamen q̄ per hoc doctores nolunt excludere immundiciam corporalem alicuius infimitatis. ut puta lepre vel huiusmodi. sed intendunt de immundicia corporali quam quis potest tollere ⁊ quam non tollendo grauius peccat. Sed q̄reret aliquis de mulieribus in puerperio existentibus. utrum propter immundiciam illam esset eis eucharistia deneganda. Dicendum q̄ bene agerent si propter reuerentiam sacramenti abstinerent. sed si petant non debet eis denegari: ⁊ illud committitur discretioni sacerdotis qui debet tales informare ut abstineant nisi in necessitatis articulo. Sed q̄d de pollutione nocturna. Dicit Gregorius q̄ quādoq̄ puenit ex culpa. q̄nq̄ ex debilitate nature. Ex culpa sicut ex memoria preteritorū. sic q̄ pollutus expitit se habuisse turpes ymaginationes aliquas p̄teritas. vel experit etiam se dedisse crapule. ⁊ tunc debet p̄pter sacramēti reuerentiam ⁊ illam immundiciam abstinere. Si vero nō expitit ymaginationes turpes p̄cessisse ⁊ crapule se nō dedisse. imputandum est debilitati nature que non potuit uertere alimētum in carnem. ideo illud transfert in superfluitatem: et quia talis pollutio sine sui occasione prouenit. non oportet abstinere. Si tamē talis esset in collegio ubi multi alij sacerdotes existerent. nec

tunc est; necessitas celebrandi. vtruta quia non est; festum
notabile vel aliquis alius casus. bene facerz abstinēdo. S;
si turpes imagines non p̄cesserint. attamē in actu dormitio
nis occurrant: quid faciēdum est. Dico. aut in actu dormitō
nis experitur homo se illis imaginatōibus consensisse aut
dissensisse. Si vero in actu dormitōnis dissentiat vt sibi vi
detur non oportz abstinere. Si autem experitur se consen/
sisse. debz abstinere vt quorundam opinio est. quia talis no/
cturnus consensus attestatur turpes imaginatōnes vel mo
rosas illicitas cogitationes diurnas p̄cessisse. quia actua/
liter quasdam turpes imaginatōnes vel morosas cogitatio
nes p̄teritas diurnas somniando consequitur. quia som/
nia talia sunt quedam reliquie cogitationum in fantasmate
retentorum ex vigilia que diem festum agunt sibi. **Un/
decima** conditio est (miraculose non prohibitus) quod di/
co propter hoc. quia si eucharistia appareat quandoq; sacer
doti sub specie carnis vel digiti vel etiam carnis alteri⁹ spe
ciei ab humana. quod credo adhuc non fuisse perceptus: sal
tem nunq; legi nec audiri. tamen non est impossibile q̄ tunc
nullo modo est; sumenda. Et licz quidam distinguant. aut
q̄ sibi soli appareat aut etiam alijs z cōsimilibus. saluo me
liori iudicio doctorum. totum pro eodem habetur in propo
sito. quia siue sibi soli siue etiam alijs appareat quod dubi/
um est. saltem sibi constat q̄ appareat sub aliqua alia specie
q̄ christus suum corpus sumendum instituit. quia christus
suum corpus instituit sumendum sub specie panis z vini. Et
ideo si talis prohibitio a christo facta sibi occurrat añ sum/
ptōnem nullatenus debet sumere: sed cum ceteris reliquijs
reponere z diligentissime custodire post multas preces effu
sas **Duodecima** conditio (a ministro idoneo) quia non
debz sumere a laico homine vel muliere. vel a dyacono. nisi
in extrema necessitate absentibus presbiteris z episcopis. vl
etiam eis presentibus. impotentibus tamē exequi officium
suum: Laicus autem in nulla necessitate potest nec sibi nec
alijs ministrare. nec potest sumi ab inferiori. nec etiam ab ex
communicato superiori. z ratio est. quia cum eo non licet in

sacris commisceri vel communicare. multo minus ergo sa-
 cramentū ab eo sumere Idem de scismaticis sentiendum ē
 et consimilibus Tredecima (tempore debito) quod tem-
 pus quo ad laicos determinatur ab eccia. extra de pe. 7 re-
 miss. Omnis 2c. Plus autē 7 sepius tenet cōicere laicis reli-
 giosis aut scholaribz ppter statum sue religionis. frequē-
 aut sacerdos. 7 etiā quilibet in gradu suo. vt habet extra de
 celebratōe missarū. ca. Dolētes. Sic tamen q̄ bis in die ce-
 lebratur nullus: immo nec debet bis celebrare nisi in causa ne-
 cessitatis. vt habetur de cōsecra. di. i. c. Sufficit. Causa au-
 tem necessitatis est q̄ quando vnus sacerdos pluribus ha-
 bet satisfacere prochijs: aut in casu. sicut in aduentu alicui⁹
 magni domini. vel etiam si deberet sepeliri sollemnis homo
 vbi consuetum non est sepeliri sine missa. vel (quod non ver-
 puto) si aliquod periculum immineret circa hostiam reserva-
 tam. quod quidem periculum p̄cipere sacerdos post celebra-
 tōem vnus misse. Sed nūq̄d necessitatis vel p̄gruitatis ē
 in omni die celebrare. De hoc p̄ quod dicit Augustinus. q̄
 nec laudat nec vituperat. sed ad propositus circa hoc datur
 a doctoribz vna regula generalis. quam bonam puto 7 ve-
 ram. 7 est ista. Q̄ si quis experiat q̄ in celebratione frequē-
 ti augeatur in ipso 7 timor peccati 7 deuotio dei 7 huiusmo-
 di que sunt effectus sacramenti. licite immo omni die lauda-
 biliter potest celebrare. Si autem ex illo generetur in ipso q̄
 si quedam familiaritas. 7 q̄ sentiat se ex hoc indeuotum: et
 sentiat se etiam ad sacramentum quasi ad mensam vel aliq̄d
 aliud officium humanum accedere. in tali casu dicunt doc-
 tores q̄ tunc consulendum est rarius accedere Quartade-
 cima conditio est (intentione recta) quia debet sumi hoc sa-
 cramentum ad eam intentionem ad quam x̄ps instituit. scz
 ad confortandum vel ad confortamen in spirituali vita 7 in
 robur bene pergendi in via. Et ideo dixi supra ipm viaticū
 esse nominatum. Item ad memoriale passionis dominice 7
 his similia. 7 nullo modo debet sumi ad medicinam corpo-
 ralem vel ad aliquod maleficum exercendum. vt quandoq̄
 de quibusdam vetulis repertum est consulentibus ad forti-
 D i.

legia. Item nec debet sumi ad probationem aliquã faciendã
super aliquo facto vel damno. totũ hoc est dãnofus et illicitũ
Expliciũt dicta magistri Nicolai de lyra de sacramento

Incipit expositio super orationem dominicã. ex diuersis
doctorum dictis collecta.

Pater. Thomas de
Aquino. nõ dñs. qz amari appetit. nõ
timeri. Crisostomus Patrẽ magis vo
luit se dici q̃s dñm vt fiducia daret im/
petrandi. qz serui nõ sp̃ ipetrandi qd̃ pe/
tunt. Augustinus Patrẽ se vocat non
dñm. vt ostendat orãtes nõ seruos. s̃z filios esse. q̃ nõ mobi
lia cũ hismaele. s̃z immobilia cũ ysaac p̃cipe petũt Bregorius
Si filium dei te credis illa pete q̃ tibi expediũt accipe. et illũ
debet dare. Si carnalia petis quõ tibi illa p̃stabit. que et si
habeas precipit vt p̃temnas (Noster) Thomas de aquino: nõ meus vt ostendat q̃ nõ vnus s̃z multoz sit pater. Pri
us em̃ erat pater vnus. sc̃z christi p̃ naturã. s̃z ex tpe factus
est pater multozũ p̃ gratiã. Augustinus. per hoc q̃ dicit (no
ster) inuitat nos ad humilitatez vt nemo de nobilitate gene
ris supbiat. nemo alter p̃temnat. oēs em̃ filij dei sumus. Ma
lachias. Nũquid nõ pater vnus oĩm nostrum. Nunqd̃ non
deus vnus creauit nos. quare vnusquisq; despicit proximũ
suum. Ciprianus. Attendant diuites et gñe nobiles vt nõ
supbiant de nobilitate generis aduersus pauperes et igno
biles. qui simul dicunt deo (pater noster) quod non possent
vere ac p̃ie dicere nisi se filios alijs hoĩbus p̃gnoscant. quod
si non fecerint. non dei patris filij. s̃z diaboli esse nuncupant
(Qui es in celis) Thomas de aquino. quõs deus sit vbi
q̃s. dicitur tamen in celis esse propter tria. Primo vt seruoze
spiritus adoretur. quia spiritus est deus. et qui adorant euz.
in spũ et veritate oportet adorare. Secũdo vt mens orãtis
ad celestia eleuetur. Salomõ. Trabe me post te. curremus

100 18
in odore unguentorum tuorum. Tercio ut a deo celestia. petantur. sicut ipse ait. Petite ut gaudium vestrum plenum sit. Item qui es in celis corona iocunditatis. speculum eternitatis. et dulcor nostre fructificationis

¶ Explicit prologus in dominica oratione. Sequuntur nunc petitiones in eadem contente.

Hec est oratio domini

ca precellens omnes alias orationes in tribus. videlicet in dignitate: in breuitate. et in fecunditate. Thomas de aquino. Oratio vero dominica precellit alias orationes primo in dignitate. quia a dignissimo excellentissimo summo et infinito bono. scilicet ab ipso filio dei est edita et edocta. Secundo in breuitate. et hoc propter septem. Primo ut cito sciatur secundo ut melius memoretur. tercio ut frequentius dicatur quarto ut dicens tedio non afficiatur. quinto ut nemo de eius ignorantia excusetur. sexto ut dominus cito exaudiri ostendatur septimo ut magis affectu quam voce tegatur. Tercio in fecunditate precellit alias orationes. quia sunt in ea septem petitiones quibus petimus septem dona spiritus sancti. quibus a nobis expelluntur septem peccata mortalia. quibus conferuntur nobis septem virtutes. quibus etiam correspondent septem beatitudines: In ea etiam omnia petenda continentur. Nam omnis petitio. aut est de bonis adipiscendis. aut de malis ammouendis. Domine autem bonum. aut est celeste. aut spirituale. aut temporale Celeste petitur ibi (Adueniat regnum tuum) Spirituale petitur ibi (Fiat voluntas tua sicut in celo et in terra) Temporale petitur ibi (Pamen nostrum cotidianum da nobis hodie) Et sic in hac oratione petitur omne bonum. Item omne malum. aut est preteritum. et huius amotionem petimus cum dicimus (Dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimittimus debitoribus nostris) Aut est futurum. cuius amotio petitur ibi (Et ne nos inducas in temptationem) Aut est presens. cuius liberatio petitur ibi (sed libera nos a malo) Prima petitio scilicet (Sanctificetur nomen tuum) est quasi omnium confirmatio.

Incipit prima petitio orationis dominice.

(Sanctificetur nomen tuum) Thomas de aquino. id ē sanctum appareat in nobis fm triplicem noticiam: quarum prima est credere. qz deus est. Apostolus. Oportet accedentem ad deum credere qz deus est. Scda est scire quid deus non est: Augustinus. Si non pprehēdis quid sit deus multum pprehendis si pprehendis quid nō sit deus. Tercia noticia est scire quid sit deus z quomodo sit Hoc erit in patria quādo pgnosceremus eum sicut est. Bernardus (Sanctificetur nomen tuum) Quō potest sanctificari ab homine qui sanctificat omnes homines Aut fm nomen quō potest sanctificari in quo sanctificant omnes sancti. sed sanctificam⁹ deum in nob. qñ scientes eū sanctū timemus z sollicite vigilamus ne forte violemus sanctitatē noīs eius p mala opera Lipianus Nō optamus deo vt sanctificet in orōib⁹ nostris sed vt nomē eius sanctificet in nob. quia ipse dixit. sancti esto te qz ego sanctus sum. Ideo petimus qui in baptismo sanctificati sumus vt in eo q̄ esse cepim⁹ p̄seuerem⁹. Augustin⁹ (Sanctificet nomē tuum) quod non sic petitur q̄si non sit sanctum dei nomē. s; vt sanctū habeat ab hominib⁹. i. ita in notescat deus vt non estimet aliud sanctius Bern. (Sanctificetur nomē tuū) vt sis nobis mel in ore. melos in aure. iubilus in corde. z eterna delectatio in mente Sequitur scda petitio (Adueniat regnum tuum) Thomas de aquino. id ē da nobis sp̄ritus intellectus quo mūdi corde facti. regnuz id est te regnantem in sanctis tuis visione beatificata videamus Augustinus (Adueniat regnum tuū) id est ecclesia militans vniatur triumphanti. Origenes (Adueniat regnum tuum) scz vt euacuetur principatus z potestas virtus z regnum mundi z peccatum quod regnat in nostris mortalibus corporibus excludatur. z christus (in quo omnes sancti regnant) cordibus nostris imprūatur. Vel aliter (Adueniat regnum tuum) id est veniat super nos sp̄ritus sanctus tunc. et purificet nos. et nos tecum regnare faciat sine fine Tunc enim veniet regnum dei quando fuerimus facialem visionem eius consecuti. Lipianus dicit. Regnum nostrum

101

19

petim⁹ aduenire a deo nobis repromissus ⁊ xpi sanguine ac
quisitum. vt qui in seculo ei seruimus postmodum cristo do
nante regnemus cum eo Augustinus Regnū namq; dei ve
niet siue velis siue nolis. sed desiderium nostrum ad illud re
gnū excitamus dicendo (Adueniat regnum tuum) vt scz
nobis veniat. atq; in eo deus pater oīpotēs secum nos reg
nare faciat Theophilus. Cum petitur (Adueniat regnum
tuum) quid orant qui iam sancti sunt vt in illa sanctitate (q̄
eis data est) ipsi perseuerent. et cum christo sine fine regnēt.
Thomas de aquino Potest etiam ipse christus esse regnū
dei. quod venire quotidie cupimus. cuius aduentus vt no
bis representetur optamus Nam sicut in ipso resurgimus.
ita in ipso regnari sumus (Adueniat regnum tuum) iocū
dum sine permutatione. tranquillū sine perturbatione. le
tum sine amissione. ⁊ perhenne sine terminatione. Ubi ve
ro erit vnus amor omnium electorū. vbi etiam erit vera dei
fica visio in eterna mentis fruitione. que est ipse deus Se
quitur tertia petitio (Fiat voluntas tua sicut in celo ⁊ in ter
ra) Thomas de aquino. id est sicut in ciubus celi sic in ciui
bus terre. hoc est sicut angeli conformant voluntatem suam
voluntati diuine. sic faciant homines existentes in terrestri
habitatione. btūs Augustinus In illo beatitudinis regno
vita beata perficietur in sanctis sicut nunc in celestibus an
gelis Et ideo post illam petitionē qua dicimus (Adueniat
regnum tuum) sequitur (Fiat voluntas tua sicut in celo ⁊ in
in terra) id est sicut in angelis sanctis. (qui in celis sunt) vo
luntas tua fit vt te perfruantur nullo errore obnubilante eo
rum sapientiam. nulla miseria impediēte eorum beatitudi
nem. ita fiat in sanctis tuis. qui in terra sunt et de terra (quā
tum ad corpus pertinet) facti sancti Crisostomus (Fiat vo
luntas tua) quasi dicat. presto nobis domine conuersatio
nem unitari celestem: quatenus quecūq; tu vis nos etiā ve
linus Ciprianus Non petimus vt deus faciat que vult.
sed vt nos facere possimus que deus vult. quod vt fiat o
pus in nobis opus est dei adiutorio Bernard⁹ Virtus non
est nostri studij solum. sed superioris gratie Anselmus Hā

sicut deus non operatur bonum in homine nisi homo vo-
luerit. sic nec homo potest facere bonum nisi habuerit dei ad-
iutorium Sicut enim nec semen sine terra. nec terra sine se-
mine fructificat. sic nec homo sine deo. nec deus sine homi-
ne bonum operatur in homine Thomas de aquino (fiat vo-
luntas tua sicut in celo et in terra) id est sicut in iustis qui no-
mine celi accipiuntur. ita et peccatoribus qui per terram de-
signantur tanquam si diceretur faciant voluntatem tuam sicut
iusti ita et peccatores ut ad te conuertantur et tuam volun-
tatem in omnibus operibus exequantur Augustinus (fiat vo-
luntas tua etc.) ut que odis odiamus. et que amas diligamus
et que precipis impleamus. et sic tue voluntati conformes
erimus. Sequitur quarta petitio (Panem nostrum coti-
dianum da nobis hodie) Thomas de aquino Panis hic
(qui petitur) deus est qui est cibus angelorum. refectio sanc-
torum. qui de celo datur et in terra comeditur quo sancte qui
usus fuerit mortem in eternum non gustabit. Nam ipse ait.
Ego sum panis viuus qui de celo descendi. si quis manduca-
uerit ex hoc pane viuet in eternum. Ciprianus Panis vite christus est
Hunc autem panem cotidie nobis dari postulamus ne qui in
christo sumus et eucharistiam cotidie accipimus intercedente
aliquo grauiori delicto a celesti pane prohibemur vel a christi
corpore separemur Petimus ergo ut qui in christo manemus
a sanctificatione eius mente et corpore non recedamus Ti-
tus Panis iste medicina est animarum afferens vitam phen-
nem. hunc tibi cotidie accipe ut tibi cotidie proffit. Sic vi-
ue ut cotidie merearis accipere Bernardus. qui vulnus ha-
bet medicinam querit. vulnus vero habemus dum sub peccato
sumus. medicina est venerabile sacramentum. si cotidie acci-
pis cotidie curaberis Hieronimus. hic potest panis intelli-
gentis interior illustratio. qui intellectus hominis informatus
diuinis preceptis regulatur. qui oportet cotidie meditari et opa-
ri Thomas de aquino. hoc loco potest accipi nomine panis
lumen anime. quo diriguntur in cognitionem veritatis increate.
Ensofomus Potest hic panis materialiter accipi ubi so-
lum non petimus ut habeamus quod commune est iustis et

peccatoribus. sed ut quod manducamus de manu dei acci-
piamus. quod est tantū bonorū. Nam illi deus dat panem
q̄ cum iusticia acquirit panem Illi vero dyabolus dat pa-
nem q̄ cum usura acquirit panem Sequitur quanta petitio (Et
dimitte nobis debita nostra. sicut et nos dimittimus debi-
toribus nostris) Thomas de aquino. debita dicuntur pec-
cata que nos debitores bene constituunt. que nobis ab eo di-
mitti petimus si in nos peccantibus offensas relaxam⁹ Au-
gustinus Si debitoribus nostris. id est eis q̄ in nos peccant
non dimittimus. nos ipsi nostra oratione inculpamur. et deū
aduersum nos ad iracundiam incitamus et ipsi super nos in-
ducimus maledictionē potius q̄ benedictionem Sicq̄ cū
oratio debeat esse salubris fit noxia Et peccata nostra (que
debuimus minuire) augemus orādo. Quomodo orat qui
iracundiam contra proximum portat in corde Non em̄ spe-
ret apud deum veniam dilectorum suorū. nisi indulserit pro-
ximo offensam Ambrosius Indignum esse arbitror ei deū
propiciū: qui crudelis est in proximo. Hieronimus. Ille
recte delicti sui veniam postulat. qui prius hoc (quod in eū
delinquitur) relaxat. Bernardus. Venia peccatorum non
datur ei. cuius cor rancore ac liuore inuidie afficit Si igitur
vis ut tibi peccata a deo dimittantur. omnis rancor et
indignatio a corde tuo euellatur Isidorus Sicut nullum
proficit in vulnere medicamentum si ferrum adhuc in eo sit
sic nihil proficit oratio illius cuius adhuc dolus est in men-
te vel odium Anselmus Ego vos ad dilectionē inimicorū
ammoneo. quia ad sananda vulnera peccatorū nullum me-
dicamentū vtilius esse cognosco Forsan aliquis diceret Ini-
mici ergo sunt diligendi inquantū inimici Thomas de aq̄-
no In inimico duo considera. scilicet culpam et naturam.
Culpe debes propter deum parcere. et naturam ad imagi-
nem dei factam ex charitate diligere Et dominus ait Lus-
tabit ad orandum. dimitte si quid habetis aduersus ali-
quem hominē ut pater vester celestis dimittat vobis pctā
vestra. q̄ si non dimiseritis. nec pater vester dimittet vo-
bis vestra peccata Crisostomus Cum quo spe orat qui ini-

micitiam in corde seruat etiam aduersus ledentem non enim
deum orat. sed irritat ipsum. non gratiam apud eum obti-
net sed eternam damnationem sibi postulat Ciprianus Quo-
modo orat a deo peccata sibi dimitti. qui in se peccantibus
offensas non relaxat. Quomodo dicunt deo (Dimittite no-
bis debita nostra. sicut et nos dimittimus debita oribus no-
stris.) sed quia ipsi debitoribus suis non dimittunt. igitur
deus peccata eorum non relaxat. et sic ex oratione eorum p-
pria confertur eis pena eterna Hylarius. Multi nolentes
dare veniam peccantibus in se. nolunt dominicam oratio-
nem dicere: vel mutant orando. quorum stulticia deprehē-
ditur. Primo quidem. quoniam qui sic orat non est christi dis-
cipulus Secundo quia pater non exaudit orationem quam
filius non dictauit. cognoscit enim pater filij sui verba et sen-
sum Non suscipit que usurpatione humana excogitauit. sed
que sapientia christi exposcit. Theophilus. Sic ergo nos
pro peccatis orare docuit. vt nobis sic dimitti debita po-
stulemus. fm q̄ debitoribus nostris dimittimus Cyrillus.
Ut profectum bonum quod a deo petimus compuncti cō-
sequamur hoc primum proximis faciamus conuersi Si igitur
a deo peccata dimitti petimus. primo offensas. proxi-
mis ignoscamus Fulgentius Hac oratione peccata dimitti
iuste petimus. si ex corde omnem rancorem relaxamus. si
vero non relaxamus deum contra nos orando irritamus

Sequitur sexta petitio (Et ne nos inducas in tēptatio-
nem) Thomas de aq̄no. id est non permittas nos succum-
bere in temptationem Non enim petimus vt nō temptemur.
quia temptari non est malum. sed magis est ad virtutis exer-
citiū quando viriliter resistitur. Propter quod dicebat
Dauid Proba me domine et tempta me Sed petimus ne
temptationē inducamur. ne ab ip̄a temptatione vincamur.
Augustinus Nō oram⁹ ne veniat temptatio sed ne duca-
mur in tēptationē. qd̄ est succūbere in tēptatione. qz tēptatio
cui resistitur nō est peccatū: sed materia exercende virtutis.
Gregorius Nō enim deus p̄ seipm̄ inducit in tēptationē. sed
induci p̄mittit eum que a suo auxilio deserit Hieronimus

103 21
Hic ostendit contra nos aduersarium nihil posse nisi deus
ante permiserit. Ambrosius. Nihil enim fit, nisi quod deus
facit aut fieri permittit. Potens est ergo et a malo in bonum
flectere voluntates nostras, et in lapsu pronas conuertere ac
dirigere in sibi placitum gressum. Voluit ergo deus a se pos-
ci (Et ne nos inducas in temptatōem) quia voluit nos doce-
re q̄ ab ip̄o hoc beneficium accipimus: quando diabolum
in temptationibus superamus. Anselmus. Nos monemur
hic petere, ne derelicti ab adiutorio dei alicui temptatiōi dia-
bolice cōsentiamus decepti vel cedamus afflicti Thomas
de aquino. Triplex est temptatio. Una est dei, et ista est bo-
norū opm manifestatiua. Alia ē hominis, et ista est occulto-
rum inuestigatiua. Tercia est diaboli, et ista est neq̄ et dece-
ptiua, et ab ista nos liberari petimus dicentes (Et ne nos
inducas in temptatōem) Tytus. A diabolo non temptari
sanctos in presenti vita est impossibile, sed a deo ne derelin-
quamur in temptationibus hoc deprecamur, quia resistere
diabolo non est nostre virtutis sed diuine potestatis Fulgē-
rius. Mandat dominus vt petamus ne ducamur per con-
sensum in delectationem, videlicet mundi carnis et diaboli

Sequit̄ septima petitiō (Sed libera nos a malo) Tho-
mas de aquino, id est a peccato originali et actuali, ab amo-
re mundi et proprio sensu, et a ppria voluntate, quibus de-
positis, fit homo paup̄ spū, quod totum fit per spiritum ti-
moris. Unde cum dicis (Sed libera nos a malo) Rogas
tibi dari spm̄ timoris, per quem factus pauper spū liberat̄
es a malo (Sed libera nos a malo) Augustin⁹, id est a mū-
do, vel a peccato: vel a purgatorio, vel ab inferno. Crisosto-
mus (Sed libera nos a malo) id est a diabolo pernicioso,
qui non natura talis est sed propter superabundanciam mali-
cie sic vocatur, et qui a nobis nihil passus nos persequitur
Gregorius. Non dixit a malis nos libera, sed a malo ut nō
proximos odiamus cum ab ipsis mala passi fuerimus, sed
ab ipsis ad hostem generis humani tanq̄ ad causam maio-
rum inimicitiarū nos transponamus. Fulgentius. Oran-
dum est non solum vt non inducamur in malum, quo care-

mus. sed etiam ab illo liberemur in quod inducti sumus. **Theophilus** (Sed libera nos a malo) videlicet culpe et pene Culpe quo ad gratiam. pene scilicet eterne quo ad eternam gloriam. Et sic in hac oratione petimus ab omni malo liberari. scilicet presenti preterito et futuro. et summo bono unum qui est deus in secula seculorum benedictus (Amen) **Thomas de aquino** Amē nec est grecum nec latinum sed hebraicum. Et accipit nominaliter quandoque. ut in **Apo. c.** Hec dicit amen. id est veritas increata que metiri non potest. Quandoque verbaliter. ut in fine orationum dicimus (amen). id est fiat nobis domine deus humiliter quod petimus a te. Quandoque adverbialiter. ut christus ait. Amen dico vobis. id est firmiter et fideliter. **Aug.** Amen. id est vere vel fideliter. fideliter quo ad affectum. vere quo ad intellectum. Ideo dominus in fine posuit (amen) quia hec oratio potissima ex intellectu et affectu dicenda est.

Et sic est finis huius tractatuli de dominica oratione

De primo tractatulo huius libri

Nota quod in primo tractatulo patris libelli quem fecit sanctus **Thomas de aquino** agit de venerabili sacramento eucharistie. scilicet. Quid sit. Quibus rebus consecratur. Quis et qualiter consecratur. **Quibus** panis et vinum efficiunt unum corpus christi. **Quis** christus tam magnus et tam perfectus est in eucharistia sicut conuersatus est in hoc mundo cum discipulis et pepedit in cruce. **Qualiter** accitua. scilicet rotunditas circularis. albedo: sapor. et virtus nutritiua realiter manent in eucharistia miraculose sine subiecto. Et corpus christi sub speciebus illorum et absque illis vere nutrit animam. Item simul et semel et ab eodem potest consecrari una hostia vel plures. Qui sunt effectus et que virtutes huius hostie consecrate. Quare hostia diuiditur in tres partes. Et quod fractura hostie non penetrat vel attingit ad corpus christi. Item tam a bonis quam a malis tractatur. Quam dicitur christus filius dei sedet in celo a dextris patris sui omnipotentis et continetur in hoc sacramento in diuersis altaribus. vnicus perfectus et indiuisus. idem in essentia cum patre et spiritu sancto. Corpus christi comestum non diminuit neque consumitur. et est cum gloria celesti in eucharistia.

De secundo tractatulo huius libelli

In secundo tractatulo quem dicitur proposuisse solemniter auctor et doctor in theologia magister Nicolaus de lira ponuntur pulcherrime doctrine et instructiones summe necessarie omnibus christifidelibus. Primo ponuntur quatuordecim conditiones digni et idonei susceptoris venerabilis sacramenti eucharistic.

Deinde. an liceat cuiquam hoc sacramentum porrigere defunctis post mortem sacerdoti apparentibus. Que est ratio inter sumere sacramentum. et sumere sacramentaliter. Quale ieiunium requiritur ante sumptionem eucharistic. et quale post. An sacerdos in peccato mortali existerens teneatur semper ante celebrationem profiteri vel non. An duellum intrare volenti debeat amministrari eucharistia. An etiam damnatus ad mortem porrigi debeat. An publicis meretricibus dari debeat. An usurariis et publicis peccatoribus. An pollutis pollutio nocturna. Quotuplex contingit illa pollutio. Quid faciendum si hostia consecrata non appareat sub specie panis et vini. sed sub specie carnis et sanguinis vel hominis. Laicus in nulla necessitate potest sacramentum aliis ministrare. Quotiens in die potest et teneatur sacerdos celebrare. Quando congruit omni die celebrare et quando non.

Et debet hoc viaticum solum sumi pro spiritali confortamine. non pro corporali medicina. neque ad aliquod maleficium exercendum.

De tercio et ultimo tractatulo

In tercio tractatulo (quod ex diversis sanctorum doctorum dictis collectus est) agitur de expositione dominice orationis. scilicet. Pater noster. In quo declarantur compendiose huius orationis dignitates et excellentie. Et exponuntur pulcherrime septem petitiones a christo ad suum patrem omnipotentem factas. lucide a diversis doctoribus et sanctis exposte. quas quilibet vere christianus scire et intelligere tenetur.

Explicit registrum huius libelli

XV, 6

Remedij quibus gra tuiffim

moderacione gemitibus in arena dare
alind

terra omnia hinc in arcto yberis dicit et nactus
et ad omnia natus arcto hinc omnia pro gunt
et hinc et vna vnt propautione inid

XV, 6

Add. XV, 3-6